

datum in procedure: 23 mei 2005

datum aanwijzing: 15 februari 2008

errata:

TOELICHTING

bij het besluit tot aanwijzing van
het beschermd dorpsgezicht **Den Hout**
gemeente Oosterhout (Noord-Brabant)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

Foto: Den Hout

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet op de Ruimtelijke Ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland meer dan 300 beschermde stads- en dorpsgezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is ook de stedenbouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnventariseerd. Het besluit tot aanwijzing van Den Hout te Oosterhout als beschermd dorpsgezicht vloeit voort uit deze inventarisatie.

INLEIDING

Den Hout is een akkerdorp dat wordt gedomineerd door een centrale kern, die wordt gevormd door een opvallend langgerekte, driehoekige open ruimte, de zogenaamde heuvel of plaatse. De nederzetting bestaat verder uit een drietal straten die langs de zijden van deze heuvel liggen. De bebouwing is gelegen aan de buitenzijde van deze straten. Ten oosten van de heuvel ligt nog een lichtgebogen straat, een oude verkavelingsgrens, met aan weerszijden een dunne en onregelmatige lintbebouwing. Het gezicht Den Hout ligt ten noordwesten van Oosterhout, zuid-zuidoostelijk onder Made. Het maakt deel uit van de gemeente Oosterhout.

Het gebied wordt in het noorden begrensd door de Hespelaar en de Proostensteeg, in het oosten en in het zuiden vormen restanten van verschillende stegen en verkavelingsgrenzen de begrenzing en in het westen wordt de grens gevormd door de Dordrechtseweg.

Den Hout kent aan de oost- en zuidzijde een dichte en onregelmatige, voornamelijk niet-agrarische bebouwing en aan de westzijde een dunnere en voornamelijk agrarische bebouwing, ook de meer oostelijk gelegen Achterstraat heeft een voornamelijk agrarische bebouwing. De nederzetting dateert oorspronkelijk uit de Middeleeuwen. In de loop van de 19^e en het begin van de 20^e eeuw werd de bebouwing verdicht en uitgebreid. Deze veranderingen in het weefsel gingen ten koste van het agrarische karakter.

Motivering

Het gezicht Den Hout is van belang, omdat het een relatief gaaf en kenmerkend voorbeeld is van een ouder, mogelijk vroeg middeleeuws, akkerdorp met een coherente bebouwing van voornamelijk één- en tweelaagse gebouwen. Het is ontstaan rond een heuvel, plaatse, aan een doorgaande weg. De nederzetting is aan het einde van de 19e en in het begin van de 20e eeuw relatief sterk gewijzigd als gevolg van de veranderende sociaal-economische situatie en enkele ontwikkelingen op geestelijk gebied.

Het gezicht is tevens van belang, omdat in dit gebied de karakteristiek, de coherentie tussen bebouwing, structuur, infrastructuur en de omringende alsmede de centraal liggende open ruimten met hun typische verkaveling, niet of nauwelijks is aangetast.

Een heel bijzondere meerwaarde is gelegen in het feit dat de heuvel hier in grote lijnen haar oorspronkelijke functie door de eeuwen heen heeft gehandhaafd en nog altijd het gemeenschappelijke bezit is van de omwonenden, de inwoners van Den Hout.

ONTSTAAN EN ONTWIKKELING

Gezien de verhouding tussen de oorspronkelijke en huidige ruimtelijke structuur en inrichting van Den Hout en het omringende land is het gerechtvaardigd om relatief ver terug in de tijd te gaan, ten einde inzicht in en begrip van die ruimtelijke structuur te verkrijgen. De basis van deze structuur werd namelijk al in de Middeleeuwen gelegd. Pas aan het einde van de 19^e en in het begin van de 20^e eeuw werden structuur en bebouwing dusdanig gewijzigd en/of uitgebreid, dat het gegronde is om het gebied Den Hout op te nemen in een selectie van jongere architectuur en stedenbouw.

Den Hout ontstond in de Middeleeuwen aan de toenmalige doorgaande weg tussen Oosterhout en Dordrecht, in een gebied dat bekendstond als de Baronie van Breda. Een exacte datering van de nederzetting is niet bekend. Er zijn echter plausibele redenen die erop wijzen dat Den Hout ouder is dan het nabijgelegen Oosterhout; een aanname die dan meteen de naam van het laatste dorp zou verklaren. Dit zou overigens betekenen dat Den Hout van ruim voor de 11^e eeuw dateert.

Ontginning en ontwikkeling

Den Hout is gesitueerd op de uiterst noordelijke punt van de rug Goirle-Oosterhout en ligt daarmee min of meer op de grens tussen lage en hoge gronden, in een gebied dat ook wel de rand- of overgangszone wordt genoemd. Dit hoogteverschil keert terug in de naam van de kern van de nederzetting, die al van oudsher de Houtse Heuvel wordt genoemd. In het oosten, noorden en westen liggen de lagere, natte veenachtige gronden, de Binnenpolder en Westpolder en ten zuiden en zuidoosten de hogere, drogere zandachtige gronden, de Houtse Akkers. Dit gegeven manifesteerde zich in de verkaveling en het grondgebruik en bracht voor de bewoners een niet onaanzienlijk aantal voordelen op het gebied van de landbouw met zich mee. De lage, drassige gebieden werden op gebruikelijke wijze verkaveld in opvallend langgerekte en smalle stroken, het slagenlandschap.

De verschillende percelen werden van elkaar gescheiden door smalle sloten en/of beplanting in de vorm van hagen of singels. De grond van deze lage gebieden was bijzonder goed geschikt als grasland en werd dan ook vooral gebruikt voor de hooibouw en om het vee op te weiden. De hoger gelegen gebieden waren bebost en werden verkaveld in grote onregelmatige blokvormige percelen die in veel gevallen eveneens van elkaar werden gescheiden door hagen of bosschages. Deze grond werd voornamelijk gebruikt voor de akkerbouw. Het gevolg hiervan was dat de meeste boerderijen in en rond Den Hout tot het kleinschalige gemengd bedrijf behoorden.

De heuvel, ook wel plaatse, biest, driest of laar genaamd, is oorspronkelijk zeer waarschijnlijk ontstaan als een verzamelaarsplaats voor vee. Het was een opvallend langgerekt driehoekig plein aan alle zijden omgeven door wegen. Vanaf de heuvel werd het vee via een van de punten van het plein vervolgens over de weg naar het weidegebied geleid. In het geval van Den Hout waren dat de reeds genoemde lager gelegen gebieden in het oosten, noorden en westen. De boerderijen lagen voornamelijk rond de heuvel met uitzondering van het zuiden waar ook meer in het landschap verspreide boerderijen voorkwamen.

De heuvel lag aan de doorgaande weg van Oosterhout via Made naar Dordrecht. De Dordrechtseweg liep oorspronkelijk langs de zuidzijde ervan en maakte ten westen van Den Hout een scherpe bocht omhoog naar het noorden. Deze bocht, die in feite een omweg was, raakte al snel in onbruik. Vanaf de 14^e eeuw voerde de weg langs de oostelijke zijde van de heuvel, wat leidde tot een forse toename van het aantal passanten. De bouw van een gasthuis met kapel in 1336 ter hoogte van het midden van de oostzijde, het tegenwoordige kerkhof, illustreert deze ontwikkeling heel goed. De weg werd omstreeks het midden van de 19^e eeuw verhard.

De heuvel is door de eeuwen heen het gemeenschappelijk bezit van de 'gelanders', 'gelandens' of de 'gemeynte' geweest. Het eigendomsrecht van de gelanders dateert uit een ver en onbekend verleden en is een onvervreemdbaar recht. Het geeft recht op gebruik van het gebied in overeenstemming met het vigerende reglement. De zogenaamde Heuvelcommissie, samengesteld uit de gelanders, draagt zorg voor het dagelijkse bestuur en het onderhoud van de heuvel.

Alle rechten en plichten aangaande eigendom en gebruik en instelling en taken van de zogenaamde Heuvelcommissie zijn door de gelanders zelf geregeld en bekrachtigd in een reglement, dat is opgenomen in een verordening. De inrichting en infrastructuur van de heuvel dateren van omstreeks

1804-1805 en illustreren het belang en gebruik ervan. Het gebied werd op initiatief van de gelanders zelf ingericht. Aan de westzijde is de heuvel in het bezit van een aantal moestuinen, een boomgaard en een klein weiland die worden omgeven door hagen, verder is er meer naar het midden een drenkpoel en wordt het gebied doorsneden door onverharde kerk- en gebuurpaden. Deze paden voeren naar de kerk en school en accentueren zo de belangrijkste punten van het dorp. Gedeelten van de heuvel zijn in gebruik als weidegebied voor geiten en schapen. De heuvel is overigens geheel onbebouwd, een situatie die mogelijk alleen in de Middeleeuwen anders is geweest.

De coherentie tussen heuvel en (infra)structuur van de nederzetting is evident, aangezien alle wegen en een aanzienlijk deel van de bebouwing op de heuvel werden georiënteerd.

Nederzettingen als Den Hout doorliepen rond de eeuwwisseling (van de 19^e naar de 20^e eeuw) een aantal karakteristieke veranderingen, vrijwel allemaal als gevolg van de verschillende sociaal-economische ontwikkelingen. Door de combinatie van landbouwcrisis en industrialisering liep het aantal boerderijen, zeker in de dorpskom, aanzienlijk terug. Hiervoor in de plaats vestigden zich vaak kleinere bedrijven die niet direct aan de agrarische sector waren gelieerd en kwamen er woonhuizen. Als gevolg van toenemende handel en verkeer verbeterde de infrastructuur en groeide de bedrijvigheid in en rond het dorp. Wanneer er ook grotere bedrijven werden opgericht dan vestigden de directieleden zich meestal in de directe omgeving in woningen, die illustratief waren voor hun maatschappelijke positie.

Door ontwikkelingen op geestelijk gebied, de katholieke emancipatie, werden in de loop van de 19^e eeuw de schuurkerken in de dorpen vervangen door volwaardige kerken, waardoor er een 19^e-eeuwse kerkdorppachtige ontwikkeling volgde. In enkele gevallen werden er ook kloosters, scholen, een patroonaal en dergelijke gesticht. De kerk en de bijbehorende gebouwen werkten vervolgens als een magneet op de niet-agrarische bebouwing met als gevolg dat winkels en horeca zich in de directe omgeving vestigden.

Ten slotte breidde ook de woonfunctie zich sterk uit met als gevolg dat er een school moest worden gerealiseerd, of dat een bestaande school moest worden uitgebreid.

Veranderende bebouwing rond 1900

In de tweede helft van de 19^e en de eerste helft van de 20^e eeuw veranderde het beeld van de bebouwing in Den Hout relatief sterk. De bebouwing aan de westzijde van de heuvel behield voor het overgrote deel haar agrarische aanzien. De bebouwing aan de oostzijde kreeg echter een religieus karakter door onder meer de bouw van een volwaardige kerk in neogotische stijl, terwijl het bebouwingsbeeld aan de zuidzijde in toenemende mate werd bepaald door woonhuizen, enkele winkels en bedrijven en een school. Zowel aan de oost- als aan de zuidzijde werden enkele grotere, vrijstaande woonhuizen (villa's) gerealiseerd. Vanaf ongeveer 1900 veranderde en verdichtte ook de bebouwing aan de westelijke zijde van de Houtse Heuvel, zij het veel minder drastisch. Overigens moet bij het bovengenoemde worden opgemerkt dat het om relatief kleine veranderingen ging, die uitsluitend en alleen in een nederzetting als Den Hout een beeldbepalende rol konden spelen.

Zoals wel meer Brabantse dorpen onderging ook Den Hout in de tweede helft van de 19^e eeuw een min of meer verlate kerkdorpachtige ontwikkeling. Een dergelijke ontwikkeling hing uiteraard nauw samen met de katholieke emancipatie die omstreeks 1853 werd versneld - en voltooid - door het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie. In 1876 kreeg het dorp toestemming om de oude schuurkerk uit 1787 te vervangen door een permanent stenen kerkgebouw. De kerk werd in 1877-1878 ontworpen door P.J. van Genk en gesitueerd aan de oostzijde van de heuvel, nabij de zuidoostelijke punt. Aan diezelfde oostzijde lag, meer naar het noorden, al sinds 1805 het kerkhof, dat was aangelegd op de plaats waar de ruïne van de 14^e-eeuwse kapel stond. In de daaropvolgende jaren werden hier respectievelijk een parochiehuus (circa 1900), een zusterklooster met meisjesschool (1903) en een pastorie (in 1925) bijgevoegd.

Het resultaat was dat er in het oostelijke deel van het dorp een concentratie van religieuze bebouwing ontstond, gedomineerd door de kerk.

Deze religieuze enclave oefende een zekere aantrekkingskracht uit en aan weerszijden van het complex nam de bebouwing met een niet-agrarisch karakter betrekkelijk snel toe. Het accent lag hierbij vooral op de duurdere, vaak vrijstaande, woonhuizen.

In 1890 vestigde zich tussen kerk en klooster een zuivelfabriek. De particuliere Stoomzuivelfabriek Oomen lag op het land achter de woonhuizen (nummers 16-22) en was bereikbaar door middel van een smalle doorgang tussen de omringende woonhuizen. De fabriek sloot in 1964 voorgoed zijn deuren. In 1965 werd de schoorsteen neergehaald waarmee de kerktoren weer het enige verticale element het bebouwingsbeeld van Den Hout werd; het gebouw zelf bleef in het beeld gehandhaafd. Meer naar het noorden vestigde zich aan de oostelijke zijde voor zover bekend slechts één bedrijfje.

De meeste bedrijven vestigden zich rond de eeuwwisseling voornamelijk aan de zuidzijde van de Houtse Heuvel en dan niet direct aan de heuvel zelf, maar vooral in het achterliggende gebied aan het Ruiterspoor. De bebouwing verdichtte zich hier al vroeg, waarschijnlijk mede als gevolg van de bergkorenmolens die hier in 1836 werd gebouwd. Overigens bleef de bebouwing geconcentreerd rond en tussen de Herstraat en het Ruiterspoor, dus binnen de bestaande infrastructuur. Onderling werden deze wegen verbonden door een aantal onverharde paden, die later deels zijn verhard en tegenwoordig de Molenaar en de Hoge Akker worden genoemd. Onder de bedrijfjes bevonden zich een wagenmakerij, een garage annex fietsenwerkplaats, een wind- en motormaaierij en een kleine lokale brouwerij die zich hier zeer waarschijnlijk al sinds het einde van de 18^e eeuw bevond. Behalve kleine bedrijven groeide ook het aantal woonhuizen in dit gebied.

Het beeld direct aan de zuidzijde van de heuvel werd verder bepaald door kleinere en middelgrote woonhuizen en een school met een aangrenzende onderwijzerswoning. School en woning werden in 1865 gebouwd nadat de oude school, die naast het kerkhof stond, te klein was geworden. In 1925 werd de oorspronkelijk openbare school omgevormd tot een katholieke jongensschool. Ondanks deze verdichting bleef het beeld van een lintbebouwing op hoofdzaken gehandhaafd, waardoor de relatie met het achter- en tussenliggende open land niet geheel verloren ging.

Vanaf omstreeks 1900 nam de bouwactiviteit aan de westzijde van de Houtse Heuvel licht toe. Het weefsel werd hier, naar het noorden toe en rond het Houtsepad, iets verdicht door de bouw van een aantal aaneengeschakelde en enkele losse arbeiderswoningen. De structuur en zichtsrelaties aan deze zijde van het dorp veranderden echter nauwelijks en het karakter bleef overwegend agrarisch.

HUIDIG RUIMTELIJK KARAKTER

De huidige ruimtelijke structuur van Den Hout komt in aanzienlijke mate overeen met de inrichting van het gebied rond 1900. Dit geldt in feite voor het gehele bebouwde gebied van de nederzetting met uitzondering van het recentelijk uitgebreide zuidelijke gedeelte. De overwegend dunne lintbebouwing, de structuur, de infrastructuur en een heel klein deel van het verkavelingspatroon zijn over het algemeen gehandhaafd en duidelijk herkenbaar; ze vertonen een sterke coherentie. Het agrarische karakter van Den Hout is vrijwel onveranderd gebleven, de ambachtelijke/industriële en religieuze bebouwing is nog wel herkenbaar, maar heeft haar functie deels verloren ten gunste van een ander gebruik.

Na 1940 zijn er enkele, in zekere mate, belangrijke wijzigingen aangebracht in de structuur en uiterlijke verschijning van het gebied. De bebouwing van Den Hout heeft enige verandering ondergaan sinds 1940. Op enkele plaatsen heeft nieuwbouw plaatsgevonden, bovendien is een aantal panden verbouwd, meestal als gevolg van een functiewijziging. De bestaande rooi- en hoogtelijnen zijn echter niet of nauwelijks doorbroken en het principe van een heuvel omsloten door een lintbebouwing is op één uitzondering na eveneens gerespecteerd. Die uitzondering betreft het zuidelijke gedeelte van het dorp waar gedurende de afgelopen vijftien jaar een betrekkelijk omvangrijke uitbreiding heeft plaatsgevonden, overigens deels binnen de bestaande infrastructuur. Het weefsel binnen deze uitbreiding is ook verdicht ten opzichte van dat rond de Houtse Heuvel. Men heeft er echter, bewust of onbewust, wel naar gestreefd om de bebouwing niet al te dicht te maken. Hierdoor is de relatie tussen de bebouwing en het open landschap erachter grotendeels nog intact gebleven.

De ruilverkavelingen van de afgelopen dertig jaar hebben het oorspronkelijke verkavelingspatroon vrijwel geheel opgelost. Hierdoor is de kleinschalige indeling van het omringende gebied tezamen met de typische perceelscheiding en het specifieke bodemgebruik vrijwel verdwenen met uitzondering van enkele gebieden rond Den Hout en het gebied tussen de Houtse Heuvel en de Achterstraat.

De beplanting, voornamelijk opgaand loofhout, van de heuvel en in Den Hout is eveneens niet of nauwelijks aangetast. De bospercelen en de bosscha- ges in het omringende landschap zijn voor het merendeel verdwenen, met uitzondering van enkele kleine gebieden in het zuiden.

BEGREINZING

Het instrument van het beschermd stads- of dorpsgezicht is zeer zeker niet bedoeld als barrière tegen iedere ontwikkeling en/of wijziging binnen het betreffende gebied. De bescherming heeft niet als doel om het gebied te isoleren ten opzichte van de omgeving en de dynamiek te vervangen door een statisch geheel, dat onder geen beding zou mogen worden ontwikkeld en/of gewijzigd. Bij een beschermd stads- of dorpsgezicht is het primair de bedoe- ling om met behulp van dit wettelijke instrument respect te vragen voor de nog aanwezige historische karakteristieken, de historische ontwikkeling van het gebied en voor de in het gebied aanwezige monumenten en de coherentie tussen de monumenten onderling en tussen de monumenten en het omrin- gende gebied. Het instrument vraagt op deze wijze aan de verschillende parti- cipanten die betrokken zijn bij de ontwikkelingen in en van het betreffende gebied om ook langs deze, historische, perspectieven te kijken en ze een rol te laten spelen bij de uitvoering van het ruimtelijk kwaliteitsbeleid. Dit opdat de toekomstige ontwikkelingen in het verlengde van de historische ontwikkeling komen te liggen en zo de karakteristieken en de historisch gegroeide gesteld- heid - de genius loci - van het gebied respecteren en/of versterken. Zodat zij tegelijkertijd op een positieve wijze bijdragen aan de kwaliteit van de leefom- geving.

Door de begrenzing van het voorgedragen gebied ruim vast te stellen, kan worden voorkomen dat de periferie van het gebied door binnendringende ontwikkelingen wordt verstoord of dat de coherentie tussen de verschillende karakteristieken en het omringend landschap wordt aangetast.

Het beschermd gezicht omvat het gehele dorp Den Hout en de aanpalende gronden. Den Hout bestaat uit een langgerekte, driehoekige heuvel omgeven door drie wegen, enkele zijwegen en paden alsmede de aanpalende gras- en akkerlanden en een enkel bosperceel. Van noord naar zuid bestaat het gebied uit: Herstraat, Ruiterspoor, Hoge Akker, Molenakker, Vrachelsestraat, Eindsepad, Houtse Heuvel (de heuvel), Achterstraat, Houtsesteeg, Proostensteeg, Houtsepad, Hespelaar en Dordrechtseweg.

Het gezicht wordt in het noorden begrensd door de as van de Hespelaar en een rechte lijn vanaf de Hespelaar tot aan waar deze aansluit op de tweede bocht in de Proostensteeg en vandaar wordt het gezicht in het oosten begrensd door een geknikte lijn, die de Houtsesteeg kruist en zuidoostelijk van Den Hout, iets voor Vrachelen, aansluit op de Vrachelsestraat. Deze grens loopt min of meer evenwijdig aan de Achterstraat en is gebaseerd op een klein aantal oudere verkavelingsgrenzen en restanten van stegen (ontsluitingswegen in het veen). Vanaf de Vrachelsestraat wordt de zuidelijke begrenzing gevormd door een rechte lijn die vanaf de Vrachelsestraat vlak onder Den Hout doorloopt en daarbij de Herstraat en het Ruiterspoor kruist en nog net het gebied met bosschages en sportpark in het zuiden van Den Hout omsluit. De zuidelijke grens loopt tot aan een punt in het zuidelijke verlengde van de Dordrechtseweg. De westelijke grens loopt vanaf de aansluiting met de zuidelijke grens in een rechte lijn, die de Martelstraat kruist naar de Dordrechtseweg en loopt over de as van deze weg tot aan de aansluiting met de Hespelaar.

In het gebied bevindt zich reeds een tweetal beschermde rijksmonumenten, dit zijn:

- Houtse Heuvel 12 (kerk), monumentnummer 31683;
- Ruiterspoor De Hoop, ronde stenen bergkorenmolen (ongenummerd), monumentnummer 31682.

Afzonderlijke objecten in het gebied die in het kader van het MSP (1850-1940) worden voorgedragen voor bescherming zijn:

- Houtse Heuvel 7 (woonhuis);
- Houtse Heuvel, kruisbeeld/landkruis, zuidoostelijke punt van de heuvel (ongenummerd).

- Houtse Heuvel, Heilig Hartbeeld, tegenover de kerk op de heuvel (ongenummerd)

De exacte begrenzing is weergegeven op de bijgevoegde begrenziingskaart, MSP/48/03.

NADERE TYPERING VAN TE BESCHERMEN WAARDEN

Het gezicht behelst een akkerdorp dat ligt op een overgangsgebied tussen lagere, natte veenachtige gronden en hogere, droge zandachtige gronden en dat bestaat uit een langgerekte, noord-zuidgeoriënteerde, driehoekige heuvel. Deze wordt omsloten door een drietal wegen, die aan de buitenzijde een relatief dunne en onregelmatige lintbebouwing kennen. Daar waar de wegen de heuvel verlaten, komt lintbebouwing aan weerszijden van de wegen voor. Ten zuiden van de heuvel bevinden zich tussen de wegen enkele zijstraten met een dichtere bebouwing van meer recente datum. Verder naar het oosten loopt, min of meer evenwijdig aan de oostelijke zijde van de heuvel, een flauw gebogen weg als verbinding tussen de noordelijke punt van de Houtse Heuvel en de weg die vanaf Den Hout naar Oosterhout voert en op de zuidoostelijke punt van de heuvel aansluit.

Aan de oostelijke zijde van de heuvel wordt de bebouwing gedomineerd door gebouwen van religieuze aard. De bebouwing aan de zuidelijke zijde bestaat voornamelijk uit woonhuizen en voormalige winkels of bedrijven en die aan de westzijde heeft een overwegend agrarisch karakter. De bebouwing langs de meer oostelijk gelegen straat kent eveneens een sterk agrarisch karakter. De bebouwing is karakteristiek voor de sociaal-economische en typische religieuze ontwikkelingen van het gebied. Om aantasting van de meest waardevolle architectuur te voorkomen, is bescherming van het gezicht in combinatie met objectbescherming gewenst.

De heuvel vormt de kern van het dorp en is in ieder geval in één opzicht een uniek verschijnsel in Nederland. Hij is namelijk nog altijd in het gemeenschappelijke bezit van ongeveer zestig gelanders of omwonenden; zij hebben het recht van eigendom en gebruik en besturen door middel van de Heuvelcommissie het gebied. Heel bijzonder is dat ook de functie en het gebruik van de heuvel de afgelopen eeuwen niet of nauwelijks is veranderd.

De inrichting en infrastructuur van de Houtse Heuvel illustreren het belang en gebruik ervan. Het gebied is in het bezit van een aantal moestuinen, een boomgaard en een klein weiland, die alle worden omgeven door hagen. Verder is er een poel en wordt de heuvel doorsneden door onverharde kerk- en gebuurpaden. De heuvel is geheel onbebouwd. De coherentie tussen heuvel en bebouwing en het belang ervan voor Den Hout is evident en onvergelykbaar, zij illustreert de historisch-ruimtelijke en sociaal-economische ontwikkelingen van Den Hout en verdient het ook in de toekomst te worden gerespecteerd en, indien mogelijk, gehandhaafd.

Het oorspronkelijke verkavelingspatroon rond Den Hout is sterk vervaagd. Het patroon is in enkele kleine gebieden in het noorden en zuiden en vooral in Den Hout zelf, tussen de Houtse Heuvel en de Achterstraat, het best bewaard gebleven. Het verschil in bodemgebruik tussen hogere en lagere gronden is nog wel aanwezig, maar is toch beduidend minder duidelijk dan het voor 1950 was. Van belang is wel dat het hier om een heel open landschap gaat. In Den Hout en directe omgeving komt van oudsher relatief veel opgaand loofhout voor. Dit bewerkstelligt dat het dorp een hoog groen eiland is in een verder weids en relatief open landschap.

WAARDING

Cultuurhistorische waarden

- Het gebied is:
- in zeer hoge mate van belang als bijzondere uitdrukking van culturele, sociaal-economische en geestelijke ontwikkelingen;
 - in redelijke mate van belang als bijzondere uitdrukking van geografische en landschappelijke ontwikkelingen;
 - in redelijke mate van belang als een bijzondere uitdrukking van structurele en functionele ontwikkelingen.

Historisch-ruimtelijke of stedenbouwkundige waarden

- Het gebied is:
- in redelijke mate van belang voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en stedenbouw;

- in zeer hoge mate van belang wegens de bijzondere samenhang van functies, schaal, verschijningsvorm van bebouwing, wegen, wateren, groenvoorziening en open ruimten, mede in relatie tot de regionale en lokale ontwikkelingsgeschiedenis;
- in zeer hoge mate van belang wegens inrichting van de openbare ruimten en specifieke functies.

Situationele waarden

Het gebied is:

- in hoge mate van belang wegens de bijzondere samenhang van historisch-ruimtelijke, structurele, esthetische en functionele kwaliteiten van bebouwd en onbebouwde ruimten in relatie tot hun landschappelijke omgeving;
- in redelijke mate van belang wegens de hoogwaardige kwaliteit van de aanwezige bebouwing (monumenten) en hun groepering in relatie met groenvoorzieningen, wegen en terre ingesteldheid.

Gaafheid/herkenbaarheid

Het gebied is:

- in zeer hoge mate van belang wegens de herkenbaarheid en gaafheid van de historisch-ruimtelijke structuur, bebouwing en functionele opzet als geheel;
- in redelijke mate van belang wegens de architectonische gaafheid van de bebouwing;
- in redelijke mate van belang wegens de structurele en visuele gaafheid van de landschappelijke omgeving.

Zeldzaamheid

Het gebied is:

- in zeer hoge mate van belang wegens de unieke verschijningsvorm vanuit historisch-ruimtelijk, stedenbouwkundig, functioneel en landschappelijk oogpunt;
- regionaal en nationaal in zeer hoge mate van belang wegens de bovengenoemde kwaliteiten.

RECHTSGEVOLG VAN DE AANWIJZING

Ter effectivering van de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden opgesteld. De toelichting op de aanwijzing kan daarbij voor wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruikmaakt en daarop voortbouwt.

In het aanwijzingsbesluit is bepaald in welke mate de vigerende bestemmingsplannen aan het beschermingsvereiste voldoen.

BRONNEN

- A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, Gorinchem 1844.
- J.T.P. Bijhouwer, *Het Nederlandse landschap*, Amsterdam/Antwerpen 1971.
- C. Kolman, B. Olde Meierink en R. Stenfert, *Monumenten in Nederland, Noord-Brabant*, Zwolle 1997.
- J. van Laarhoven (red.), *Dorpen in Brabant*, (tentoonstellingscatalogus), 's-Hertogenbosch 1978.
- B. van Oerle, *Den Hout 1940-1945*, Den Hout 1979.
- 'Oosterhout', deel in de *Cultuurhistorische Inventarisatie Noord-Brabant/Monumenten Inventarisatie Project*, 's-Hertogenbosch 1993.
- J. Renes, *West-Brabant: een cultuurhistorische landschapsonderzoek*, Waalre 1985.
- W. Smulders, *De R.K. Parochie-Kerk van Den Hout*, Breda 1909.
- J.W.A. Verhulst, *Duizend en Een Bijzonderheden uit het Oude Oosterhout*, (twee delen), Oosterhout 1970.
- Streekarchivariaat in de kring Oosterhout/Gemeentearchief Oosterhout, Oosterhout.

Kaarten

1. Overzichtkaart, RDMZ 2005.
2. Situering in 1629. In: P. Dirme, *Den Hout en de kerk van St. Cornelis*, Den Hout 1978.
3. Oosterhout, 1865. In: J. Kuiper, *Gemeente atlas van de provincie Noordbrabant; naar officiële bronnen bewerkt*. Herdruk, Groningen 1982.
4. Luchtfoto: Den Hout. Topografische Dienst Kadaster, Emmen.

COLOFON

Uitgave: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, Zeist 2007

Onderzoek en tekst:
MSP-team Noord-Brabant

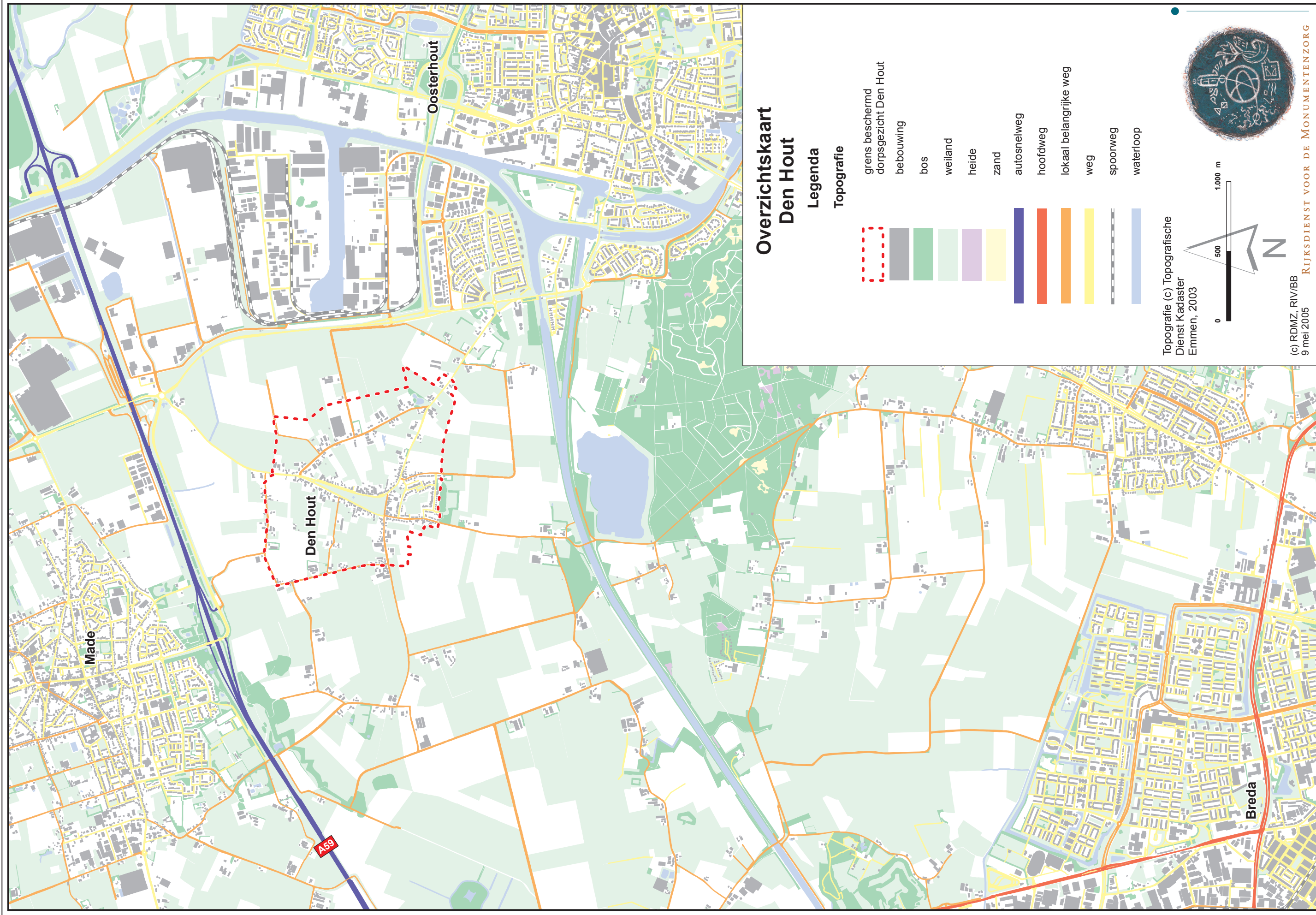
Thematische kaart en begrenziingskaart: RDMZ, drs. B.A.R.T. Broex
Foto omslag: RDMZ, A.C. Habets
Redactie: RDMZ, drs. E.B. Manuel

PRODUCTIE

RACM/Drukkerij Kerckebosch bv, Zeist

BIJLAGEN

1. Overzichtskaart.
2. Situering in 1629.
3. Oosterhout, 1865.
4. Luchtfoto: Den Hout.

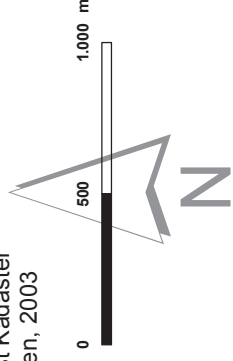
Overzichtskaart Den Hout

Legenda

Topografie

- grens beschermd dorpsgezicht Den Hout
- bebouwing
- bos
- weiland
- heide
- zand
- autosnelweg
- hoofdweg
- lokaal belangrijke weg
- weg
- spoorweg
- waterloop

Topografie (c) Topografische
Dienst Kadaster
Emmen, 2003

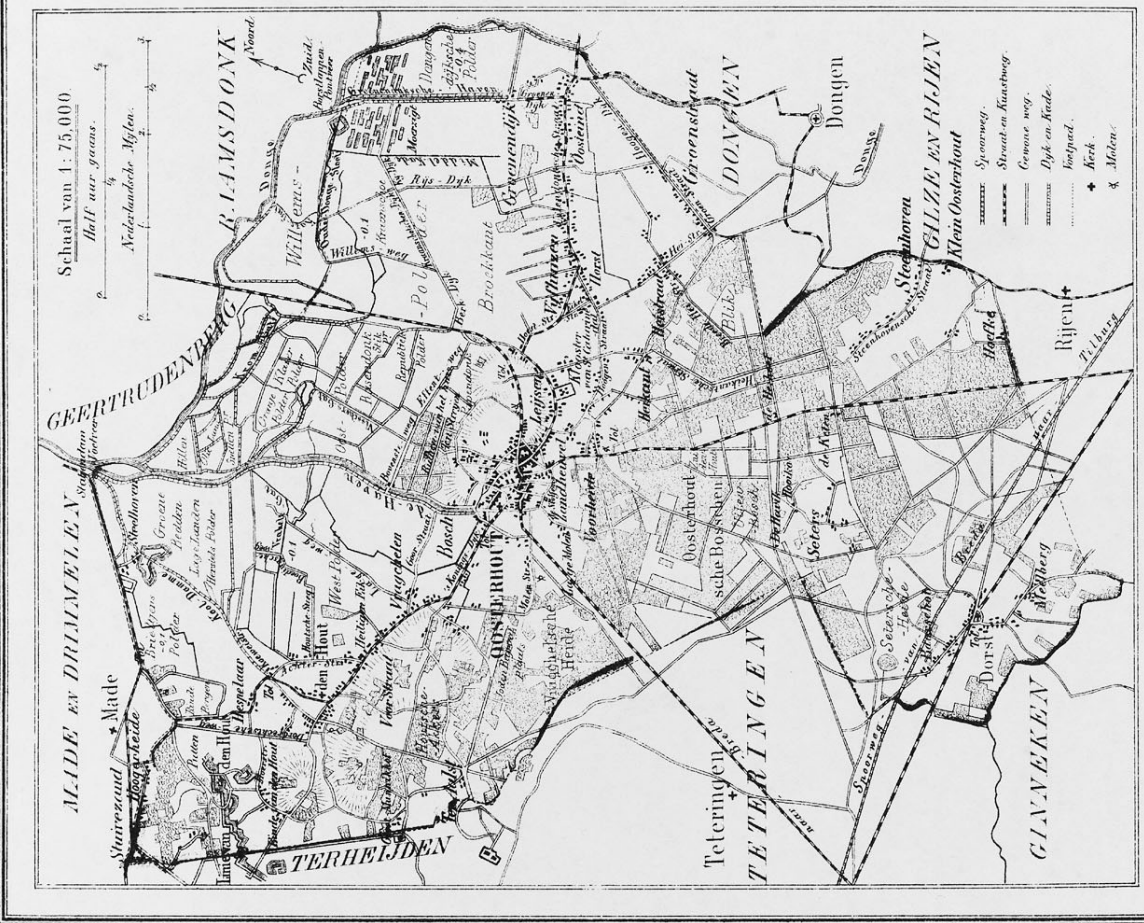

(c) RDMZ, RIV/BB
9 mei 2005

RIJKSDIENST VOOR DE MONUMENTENZORG

Kaart 2 Situering in het jaar 1629

Getekend door J. Kuiper.

Uitgave van Hugo Sturiger te Leeuwarden.

Kaart 3 Oosterhout, 1865

Kaart 4 Luchtfoto: Den Hout